

17.12.2003

1449/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

HENKILÖNTARKASTUSTEN SUORITTAMISEN EDELLYTYKSET JA NIIDEN ASIANMUKAINEN SUORITTAMISTAPA

1 KANTELU

A ja joukko muita vankeja arvosteli 19.6.2003 saapuneessa kirjeessään Mikkelin vankilan menettelyä suorittaa tapaamisten jälkeisiä henkilöntarkastuksia käytävällä kameran edessä. Henkilöntarkastuksissa vangit oli riisutettu ja kameran edessä riisuttamista pidettiin erittäin ahdistavana kokemuksena. Riisuttamista pidettiin myös tarpeettomana kiusantekona, koska vankilan uudistetussa tapaamistilassa on lähes kattoon asti ulottuva pleksilasi.

Liitteenä olleessa B:n kirjeessä arvosteltiin menettelytapaa eristämisen yhteydessä, kun häntä epäiltiin luvattomien aineiden kuljettamisesta laitokseen kehossaan. B:n mukaan hänet oli ulostamisen ajaksi kiinnitetty käsiraudoilla kaltereihin. Lisäksi liitteenä olleessa C:n kirjeessä väitettiin, että kyseinen menettely on laitoksen tapa. C:n mukaan eräs miespuolinen vartija olisi myös riisuttanut erästä toista vankia tapaamassa käyneen naispuolisen vierailijan.

3 RATKAISU

3.1 Henkilöntarkastuksen suorittamisen edellytykset ja menettelytapa

Selvityksen mukaan laitoksen puutteellisista tiloista johtuen tapaamisten jälkeinen tarkastaminen on suoritettu käytävällä. Käytävällä on kameravalvonta, mutta kamera on ollut päällä vain satunnaisesti. Selvityksen mukaan kantelun jälkeen tarkastuksen suorittamispaikkaa käytävällä on muutettu ja tällä hetkellä tarkastukset tapahtuvat kameravalvonnan ulkopuolella. Selvityksestä ilmenee myös, että henkilöntarkastuksia on suoritettu tapaamisten jälkeen pistokokein.

Käsitykseni mukaan tapauksissa on ollut kyse rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (RTL) 2 luvun 9b §:ssä ja tutkintavankeudesta (TVL) annetun lain 5 §:ssä säännellystä henkilöntarkastuksesta. Koska tarkastuksessa vankeja on riisutettu eikä kyseessä ole ollut vain vaatteiden vaihdosta ja koska tarkastaminen on tapahtunut valvotun eikä valvomattoman tapaamisen jälkeen,

asiassa ei käsitykseni mukaan ole voinut olla kyse RTL 3 luvun 3 §:ssä säännellystä vangin tarkastamisesta.

Ensiksi mainittujen lain kohtien mukaan henkilöntarkastus voidaan tehdä vangille, jos se on tarpeen karkaamisen ehkäisemiseksi, järjestyksen säilyttämiseksi tai jos vankia epäillään luvottomien esineiden tai aineiden hallussapidosta. Rikosseuraamusviraston on lausunnossaan katsonut, että henkilöntarkastusta ei voida suorittaa pistokoemaisesti ja että se voidaan tehdä ainoastaan mikäli laissa säädetyt edellytykset toimenpiteen suorittamiselle täyttyvät. Yhdyn Rikosseuraamusviraston käsitykseen asiassa. Se, että vanki on ottanut vieraita vastaan valvotuissa olosuhteissa, ei sellaisenaan ole peruste henkilöntarkastuksen suorittamiselle. Katson asiassa menetellyn virheellisesti siinä, että henkilöntarkastuksia on suoritettu valitsemalla tarkastuksen kohde sattumanvaraisesti pistokoemaisesti.

Henkilöntarkastuksen suorittamispaikasta ja sille asetettavista vaatimuksista ei ole erikseen annettu säännöksiä. RTL 1 luvun 5 §:n mukaan vankeja on kuitenkin kohdeltava heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto on myös 25.5.1999 antanut vangin tarkastamista koskevan määräyksen (6/011/99). Sen mukaan riisuutumista edellyttävän henkilöntarkastuksen aikana tilassa ei tule olla läsnä tarkastettavan kanssa toista sukupuolta olevia henkilöitä.

Rikosseuraamusvirasto on katsonut lausunnossaan, että riisuttamista käsittävä henkilöntarkastus tulisi toimittaa siihen erikseen varatussa huoneessa. Lausunnossa katsotaan myös, että käytävä voitaneen rinnastaa huoneeseen tapauksissa, joissa käytävä suljetaan täysin ulkopuolisilta henkilöiltä ja vangille myös ilmoitetaan asiasta. Lausunnossa todetaan myös, että henkilöön kohdistuva etsintä on suoritettava asiallisesti ja hienotunteisesti. Voin yhtyä Rikosseuraamusviraston näkemykseen asiassa. Vaikka katsonkin suotavammaksi, että riisuttaminen suoritettaisiin erillisessä huoneessa, asiassa on kuitenkin käsitykseni mukaan oleellisinta se, että tarkastus tilanteessa ei olisi ulkopuolisia henkilöitä samassa tilassa eikä ulkopuolisilla olisi mahdollisuutta seurata riisuttamista myöskään kameran välityksellä.

En epäile sitä, että vanki voi kokea kameran edessä tapahtuvan riisuttamisen ahdistavaksi. Käsitykseni mukaan asia on ongelmallinen myös siltä kannalta, että riisuutumista voi mahdollisesti seurata valvomosta tarkastettavan kanssa toista sukupuolta olevia henkilöitä. Selvityksestä ilmenee, että laitos on jo muuttanut käytäntöä asiassa, jote n tältä osin en katso asian antavan minulle aihetta enempään.

Edellä olevan perusteella en voi katsoa laitoksen virkamiesten menettelleen lainvastaisesti suorittaessaan henkilöntarkastuksia käytävällä. Yhdyn kuitenkin Rikosseuraamusviraston lausunnossaan esittämään näkemykseen siitä, miten käytävällä toimitettava riisuttamisen sisältävä henkilöntarkastus tulisi suorittaa.

A väitti kirjeessä, että häntä olisi uhattu työpaikan menetyksellä, mikäli hän ei olisi suostunut riisuutumaan kameran edessä. Tältä osin asiaan ei ole saatu selvitystä. Näin ollen väite jää toteennäyttämättä.

Saatu selvitys ei tue C:n esittämää väitettä siitä, että vartija D olisi riisuttanut tutkintavanki E:tä tapaamassa käyneen naispuolisen vierailijan. Toisin kuin C totesi, E ei ole myöskään toimittanut tapahtumasta selvitystä. Hankitun selvityksen perusteella ei ole aihetta epäillä, että asiassa olisi menetelty kirjeessä väitetyllä tavalla.

3.2

Menettelytapa eristämisen yhteydessä

RTL 2 luvun 9d §:ssä säännellään vangin eristämisestä tapauksessa, joissa hänen epäillään kuljettavan rangaistuslaitoksessa tai rangaistuslaitokseen kehonsa sisässä huumausaineita tai muita päihteitä taikka muita luvattomia aineita tai esineitä. Eristäminen edellytyksenä on, että vankia on perusteltua aihetta epäillä edellä mainituista asioista. Selvityksestä ilmenee perusteet, joiden nojalla B:tä epäiltiin huumausaineiden kuljetusyrityksestä kehonsa sisällä. Käsitäkseni mukaan selvityksen perusteella ei ole aihetta epäillä, että eristämislle ei olisi asianmukaisia perusteita.

RTL 2 luvun 9b §:n 2 momentin mukaan vanki saadaan pitää eristettynä, kunnes päihteet tai muut luvattomat aineet tai esineet ovat poistuneet hänen elimistöstään tai kunnes eristämiseen ei enää muuten ole aihetta. Hallituksen esityksen (HE 10/1998) mukaan tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa vangin suolisto on tyhjentynyt, vaikka elimistöä ei olisikaan poistunut luvattomia aineita ja esineitä. Laissa tai sen esitöissä ei ole otettu kantaa menettelytapaan asian yhteydessä. Rikosseuraamusvirasto ei myöskään ole antanut asiasta ohjeistusta. Asiassa on käytännössä ongelmallista se, miten henkilökunta pystyy varmistumaan siitä, että vangin kehonsa sisällä kuljettamat aineet ja esineet saadaan poistumaan hänen elimistöstään niin, että vanki ei pysty hävittämään niitä tai piilottamaan niitä uudelleen. Tämä edellyttää käytännössä sitä, että henkilökunnan on oltava paikalla ulostamisen tapahtuessa. Toimenpide on epäilemättä epämiellyttävä sekä vangin että tilannetta valvovan henkilökunnan kannalta.

Vartija F myönsi selvityksessään, että hän oli kiinnittänyt B:n käsiraudoilla kaltereihin ulostamisen ajaksi. Vartija F:n kuvaus tapahtumien kulusta eroaa kuitenkin B:n kertomasta. Vartija F:n mukaan ennen toimenpidettä hän oli kysynyt B:ltä, haluaako tämä, että F on paikalla ulostamisen aikana vai että B vaihtoehtoisesti kiinnitetään ulostamisen ajaksi kaltereihin. Vartija F:n mukaan B:llä oli ollut tosiasiallinen mahdollisuus valita kahden toimintatavan välillä ja B oli vapaaehtoisesti valinnut jälkimmäisen tavan. Vartija F:n mukaan hän ei ajatellut asiaa voimakeinojen käyttönä, vaan vangin valintana ja yhteisenä sopimuksena siitä, että B saa suorittaa ulostamisen yksityisyydessä. Käsitäkseni mukaan vartija F:n kirjallisessa selvityksessään sekä kuulemisten yhteydessä esittämä

tapahtumien kuvaus on sinällään uskottava, eikä minulla on aihetta epäillä sen totuudenmukaisuutta.

Käsirautojen käytön edellytykset on säännelty RTL 2 luvun 11 §:ssä. Sen mukaan vanki voidaan kahlehtia, jos se on tarpeen karkaamisen estämiseksi kuljetuksen aikana tai sellaisen väkivaltaisuuden hillitsemiseksi, jota ei ole saatu estetyksi muilla keinoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin itsensä tai muiden henkilöiden turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle. Rangaistuslaitoksessa tapahtuvasta kahlehtimisesta päättää laitoksen johtaja.

Vaikka pidänkin vartija F:n selvitystä uskottavana, se ei kuitenkaan tee toimenpidettä hyväksyttäväksi. Koska B:lle on joka tapauksessa laitettu käsiraudat, asiassa on ollut kyse kahlehtimisesta. Asiassa ole merkitystä sillä, että onko vartija mieltänyt asiaa voimakeinojen käytöksi vai ei tai onko B antanut menettelyyn suostumuksensa. Tapauksessa ei ole ollut perusteita B:n kahlitsemiselle. Pidän B:n kahlehtimista käsiraudoilla kaltereihin vakavana virheenä ja erittäin moitittavana menettelynä.

Asiassa on selvitetty vartija F:n toiminnan lisäksi myös muun henkilökunnan toiminnan asianmukaisuutta tapahtuman yhteydessä.

Selvityksestä ilmenee, että kyseessä oli vartija F:n ensimmäinen työpäivä vartijakurssilta valmistumisen jälkeen ja hänellä ei ollut aikaisempaa kokemusta toimenpiteen suorittamisesta. Vartija F:n mukaan hän oli ennen toimenpiteeseen ryhtymistä kysynyt noudatetusta menettelytavasta ensin vartija G:ltä, jolta hän saikin kyseisen neuvon. Vartija F:n mukaan vartija G:n ohjeistuksen mukaisesti hän varmisti asian vielä esimieheltään ylivartija H:ltä ennen siihen ryhtymistä. Selvityksessään ylivartija H toteaa, että hänellä ei ole muistikuvaa asiasta. Ylivartija H:n mukaan jos asiaa on häneltä kysytty, hän ei varmasti ole neuvonut laittamaan vankia käsiraudoilla kiinni ulostamisen ajaksi. Ylivartija H:n selvityksestä ilmenee lisäksi, että osaston henkilökunnalla on ollut kova kiire tapahtuman ajankohtana.

Vartija F on ollut johdonmukainen kertomuksessaan siitä, että hän etukäteen varmisti menettelytavan ylivartija H:lta. Käsitykseni mukaan myös vartija G:n kertomus tukee vartija F:n kertomuksen todenperäisyyttä. Edellä olevan perusteella pidän uskottavana sitä, että vartija F on kysynyt toimenpiteen suorittamistavasta ylivartija H:lta ennen siihen ryhtymistään. Käsitykseni mukaan ei voida kuitenkaan täysin pois sulkea sitä mahdollisuutta, että kiireellisessä työtilanteessa vartija F:n ja ylivartija H:n välisessä keskustelussa on voinut tapahtua sekaannus ja että ylivartija H:n menettelytavalle antama hyväksyntä olisi perustunut väärinkäsitykseen.

Olen edellä pitänyt B:n kahlitsemista käsiraudoilla kaltereihin vakavana virheenä ja erittäin moitittavana menettelynä. Asiaa arvioidessani katson, että vastuu virheellisestä menettelystä jakautuu vartija F:lle ja ylivartija H:lle. Vartija F:n menettelyn moitittavuutta arvioidessani olen ottanut huomioon sen, että toimenpide ei ollut hänelle entuudestaan tuttu, hänen vähäisen aikaisemman

työkokemuksensa sekä sen, että hän oli kysynyt menettelytavasta etukäteen esimieheltään. Vartija F:n menettely asiassa on nähdäkseni johtunut lähinnä kokemattomuudesta ja ajattelemattomuudesta. Käsitykseni mukaan ylivartija H:lla oli vartija F:n esimiehenä velvollisuus huolehtia tämän asianmukaisesta perehdyttämisestä tehtäviinsä. Ylivartija H:lla oli myös valvontavelvollisuus siitä, että kyseinen toimenpide suoritetaan asianmukaisesti. Nämä hänen velvollisuutensa oli vat vielä erityisen korostuneet ottaen huomioon vartija F:n kokemattomuus sekä hänelle annetun tehtävän luonne. Katson ylivartija H:n laiminlyöneen esimiehelle kuuluvan perehdyttämis- ja valvontavelvollisuuden asian yhteydessä.

Selvityksessään vartija F kiistää, että hän olisi käyttänyt epäasiallista kieltä tapauksen yhteydessä. Asiassa ei näytä olevan mahdollista saada enempää selvitystä. Näin ollen B:n väite vartija F:n epäasiallisesta käyttäytymisestä tapahtuman yhteydessä jää toteennäyttämättä.

Katson, että hankitun selvityksen perusteella ei ole aihetta epäillä, että asiassa olisi ollut kyse muusta kuin yksittäistapauksesta.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1 esittämäni käsityksen henkilöntarkastusten suorittamisen edellytyksistä sekä niiden asianmukaisesta suorittamistavasta Mikkelin vankilan johtajan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsityksen menettelyn lainvastaisuudesta eristämisen yhteydessä ylivartija H:n sekä vartija F:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen päätöksestäni.

Kantelukirjoituksenne liitteet palautetaan ohessa.